

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Usanov Sherzod
Abdulaxatovich

*Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy
markazi Pedagogika, psixologiya va ta'lim texnologiyalari kafedrası
katta o'qituvchisi*

DARSLARIDA "MUAMMOLI VAZIYAT" METODIDAN FOYDALANISH

Annotasiya. Maqolada "Muammoli vaziyat" metodidan foydalanishga oid ilmiy-nazariy ma'lumotlar keltirilib, darslarda muammoli vaziyatlardan foydalanishga oid tavsiyalar berilgan.

Tayanch so'zlar: zamonaviy dars, muammoli, metod, qo'llash, o'qitish, natija, mustaqil egallash, o'qitish metodlari, maqbul yo'l, divergent, konvergent, tafakkur, rivojlantirish, mas'uliyat, bilim.

Аннотация. В статье представлена научно-теоретическая информация по использованию метода «Проблемная ситуация», а также даны рекомендации по использованию проблемных ситуаций на занятиях.

Ключевые слова: современный урок, проблематика, метод, применение, обучение, результат, самостоятельное приобретение, методы обучения, оптимальный путь, дивергентный, конвергентный, мышление, развитие, ответственность, знание.

Abstract. The article provides scientific and theoretical information on the use of the "Problem situation" method, and gives recommendations on the use of problem situations in classes.

Key words: modern lesson, problematic, method, application, teaching, result, independent acquisition, teaching methods, optimal way, divergent, convergent, thinking, development, responsibility, knowledge.

O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Ta'lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq.

O'qituvchining darslarni oqilona tashkil qilishi natijasida o'quvchilarning qiziqishi ortadi. Ularning faolligi rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, bahs-munozara, muammoli vaziyat, yo'naltiruvchi matn, loyiha, rolli o'yinlar, treninglar, refleksiya mashqlari kabi turli xil metodlarni qo'llash va o'quvchilarni bevosita amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Bugungi ta'limning bosh maqsadi jamiyat, davlat va oila oldida o'zimiz ma'suliatini chuqur anglaydiga, erkin fikrlovchi, faol, ilmni, axloqni, mehnatni va haqiqatni sevadigan, kamtar insonlarni o'qitib tarbiyalashdan iborat.

Muammoli ta'lim nima? degan o'rinli savol tug'ilishi mumkin. Hali echilmagan, echilish usuli ham ma'lum bo'lmagan masalaga muammo deyiladi.

Zamonaviy darslarni tashkil qilish natijasida o'quvchilar o'rganagan ma'lumotlarni eslab qolishi va ularni qayta tushuntirib berish va o'rganilgan bilimlarni tanish vaziyatlarda qo'llay olish ko'nikmalari hamda o'rganilgan bilim, shakllangan ko'nikmalarni notanish vaziyatlarda va har kunlik kundalik faoliyatlarida qo'llay olishlari nazarda tutilmoqda.

Bugungi kun maktab ta'limiga zamonaviy yondoshuv qanday bo'lishi kerak?

Avvalo zamonaviy ta'lim deb, mashg'ulotlarda axborot kommunikatsion texnologiya vositalari va interfaol usullardan me'yorida va o'rnida kompleks foydalanib, bolalarning tabiatidan kelib chiqqan holda shovqinli-faolliklariga asoslangan va rejalashtirilgan bilimlarni ko'proq mustaqil egallashlariga yunaltirilgan, ulardan har birini, uning eng yaqin intellektual rivojlanish darajasidagi bilimlar bilan qurollantirib, bu bilimlarni o'zgaruvchan sharoitlarda qo'llay olish amaliy ko'nikma va malakalarini shakllantirishni kafolatlaydigan ta'limga aytiladi.

Bunday yondoshuv haqida o'z davrida buyuk pedagog Yan Amos Komenskiy: "O'qitish metodlarining o'zi bolada qiziqish uyg'otishi uchun uni o'qituvchi jonli qiziqarli qilish zarur, o'qitish har qancha jiddiy ish bo'lsa ham, darsni do'stona, qiziqarli vaziyatda, suhbat musobaqa, topshiriqlarni topshirish shaklida yoki hikoya va masala shaklida o'tish lozim" -deb o'rinli ta'kidlab o'tgan edi. Bu mazmun barcha zamonlarda ha o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.

O'quvchilar darslarda faqat zamonaviy metodlarga berilib, darslarni saviyasini tushirib yubormay, an'anaviy klassik metodlardan ham o'rnida foydalanishlari lozim. Masalan darsda misol keltirish usulidan hamma pedagoglar foydalanishadi. Bu an'anaviy klassik usul. Bu haqda Albert Eynshteyn: "Bizni ezgu o'y va amallarga

yo‘lovchi yagona vosita buyuk va ma‘naviy pokiza insonlar timsolidir. Odamga biror narsani o‘rgatishning yagona va oqilona yo‘li – misol keltirishdir” -deb juda o‘rinli ta‘kidlagan.

Darslarda albatta an‘anaviy dars shakli va metodlarining yaxshi jihatlarini saqlab qolgan holda, ta‘lim oluvchilar (o‘quvchilar)ni faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish asosida o‘quvchilarning fanga, mavzuga qiziqishlarini hosil qilish va shakllantirish hamda ularning o‘zlashtirish darajasiga erishish bugungi kun pedagoglarining asosiy vasifalaridan biriga aylanmoqda.

Shuning uchum ham pedagoglarning o‘z kasbiy faoliyatiga doir zamonaviy bilim va innovatsiyalar, metodikalar va ilg‘or xorijiy tajribalardan samarali foydalanish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini o‘quv jarayoniga keng tatbiq etish darajasini oshirish lozim. Ta‘lim-tarbiya jarayoni samaradorligini oshirish uchun zarur bo‘ladigan kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarni zamonaviy metodika asosida muntazam yangilash, ularning kasbiy faoliyatga doir kompetentligini rivojlantirishdan iborat.

Dars jarayonida “Muammoli vaziyat” metodini ta‘lim amaliyotida qo‘llash tartibi to‘g‘risida so‘z yuritamiz. “Muammoli vaziyat” metodi - o‘quvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning echimini topish bo‘yicha ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir.

Bu usulning qisqacha tarixiga nazar solsak muammoli ta‘limni amerikalik psixolog, faylasuf va pedagog DJ.Dyui 1894 yilda Chikagoda tashkil etgan tajriba maktabida qo‘llagan.

Muammoli ta‘limni qo‘llash orqali o‘quvchilarda divergent va konvergent tafakkur shakllanadi. Divergent tafakkur berilgan bir muammoning bir qancha echimlarini topish va bir vaqtning o‘zida turli yo‘nalishlarga izlanish, ya‘ni bir muammoga bir nechta to‘g‘ri javoblar borligini va original ijodiy g‘oyalarning tug‘ilishiga xizmat qiladi.

Konvergent tafakkur esa muammoning bir qancha echimlaridan faqat yagona to‘g‘risini tanlashdir.

“Muammoli vaziyat” metodi uchun tanlangan muammoning murakkabligi o‘quvchilarning bilim darajalariga mos kelishi kerak. Ular qo‘yilgan muammoning echimini topishga qodir bo‘lishlari kerak, aks holda echimni topa olmagach, to‘quvchilarning qiziqishlari so‘nishiga, o‘zlariga bo‘lgan ishonchlarining yo‘qolishiga olib keladi. «Muammoli vaziyat» metodi qo‘llanilganda ta‘lim oluvchilar mustaqil fikr yuritishni, muammoning sabab va oqibatlarini tahlil qilishni, uning echimini topishni o‘rganadilar.

“Muammoli vaziyat” metodining afzalliklari:	“Muammoli vaziyat” metodining kamchiliklari:
---	--

ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi; ta'lim oluvchilar muammoning sabab, oqibat va echimlarni topishni o'rganadilar; ta'lim oluvchilarning bilim va qobiliyatlarini baholash uchun yaxshi imkoniyat yaratiladi; ta'lim oluvchilar fikr va natijalarni tahlil qilishni o'rganadilar.	ta'lim oluvchilarda yuqori motivatsiya talab etiladi; qo'yilgan muammo ta'lim oluvchilarning bilim darajasiga mos kelishi kerak; ko'p vaqt talab etiladi.
---	---

Muammoli ta'lim bu - o'quvchiga beriladigan bilimning qaysi qismini, qanday yo'l bilan berish muammosini samarali hal qilishga qaratilgan o'qituvchi faoliyatidir. Muammoli ta'lim darsda bir vaqtning o'zida o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlikdagi harakati bo'lib, u o'quvchidagi muhim belgi-ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Muammoli ta'lim - o'quvchilarning erkin fikrlashlariga, o'zining fikrini erkin bayon qila olishlariga va fikrlarini yanada rivojlantirishlariga ta'sir etishdir. Bunda o'quvchi diqqat bilan tinglashi, mustaqil va yolg'iz fikrlashi, jamoa bo'lib fikrlashi, tahlil qilishi, ko'pchilik bo'lib muhokama qilishi va to'plangan fikrni bayon qila olishi kerak. Agar o'qituvchi yangi mavzuni ta'sirli bayon qilib, ko'rgazmalardan unumli foydalansa, bayon nihoyasida ayrim o'quvchilar bilan ish olib borsa, o'quv jarayoni samarali bo'ldi yoki faol bo'ldi, -deb hisoblash mumkin. Muammoli ta'lim o'qituvchidan aniq harakat qilishni, darsning har bir daqiqasini hisobga olishni, ushbu vaqtda samarali foydalanishi, o'zining barcha imkoniyatlarini va mahoratini ishga solishni talab etadi.

Muammoli ta'lim haqidagi to'plangan ma'lumotlarga asoslanib, shuni ta'kidlash lozimki, bu ta'lim turi ilmiy-uslubiy jihatdan 3 ko'rinishga ega.

1. Muammoli vaziyatni vujudga keltirish;
2. Muammoning qo'yilishi;
3. Muammoning yechimlarini (konvergent va divergent) topish.

Muammoli ta'limni tashkil etishni uch bosqichga, pag'onaga ajratiladi. Blar:

1-bosqichda muammoni o'qituvchi qo'yadi va o'qituvchi va o'quvchilar bilan birgalikda muammo echiladi;

2-bosqichda o'qituvchi muammo qo'yadi o'quvchilar birgalikda echadi;

3-bosqichda muammoni o'quvchilar o'zlari qo'yadi va o'zlari topadi.

O'qituvchi muammoga asoslangan o'qitish metodini bosqichma-bosqich shu darajada tashkil etishga erishsa o'qituvchi muammoga asoslangan o'qitishni talab darajasida tashkil eta olgan bo'ladi.

Muammoli vaziyatni o'quv mashg'ulotlarining barchasida shakllantirish mumkin. Uni dars jarayonida qancha ko'p shallantirish o'qituvchiga bog'liq. Muammoli vaziyatning ahamiyati shundaki u o'quvchilar diqqatini bir joyga (muammoga) qaratadi va o'quvchilarning izlanishiga, fikrlashga o'rgatadi. Muammoli vaziyatni yaratganda o'qituvchi o'quvchilar o'z diqqatlarini nimalarga qaratishlari kerakligini aytishi maqsadga muvofiqdir.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida ham muammoli tahlil usulidan foydalanish o'quvchilarning asar yuzasidan chuqurroq mulohaza yurtishlariga yordam beradi. Muammoli ta'lim muammoli masala va vaziyatlar asosida tashkil etiladi. Masalan, tabiatshunoslikdan muammoli o'qitishni tashkil qilish.

Ildiz, poya, yaproq, gul singari tushunchalar o'quvchilarga ilgaridan ma'lum. Sinfda ko'rgazmali qurollar: turli o'simliklarning hosil va mevalari bor. O'qituvchi o'quvchilarga tirik o'simliklarda ilgari o'rga-nib chiqilgan hamma qismlarini ko'rsatishi talab talab etadi. O'qituvchi yana, bolalar poya, ildiz, yaproq, gul va boshqalardan tashqari nimasi bor deb so'raydi.

O'quvchi: yana pomidor ham bor (hosilni ko'rsatadi).

O'qituvchi: bu o'simlikning qanday qismi? (bolalar bilishmaydi). Bular hosili. Endi stol oldiga kelib bodring hosilini ko'rsat. Endi bu mevalar qanday rangda ekanligini ayt. (O'quvchi ularni rangini aytadi)

O'qituvchi: bu mevalarning mazasi bir xilmi?

O'quvchi: yo'q, har xil.

O'qituvchi: bundan chiqdi hamma mevalar bir-biriga o'xshamas ekan-da, nega bo'lmasa ularni bir xilda «mevalar» deb ataladi?

Ehtimol, ular har holda bir narsasi bilan bir-biriga o'xshasa kerak, ehtimol ularda biror bir umumiy narsa ham bordir?

O'quvchi: bular mevalar, chunki ularni biz yeymiz, ularning ma'zasi yaxshi.

O'qituvchi: konfetni ham yeysan, uning ham ma'zasi yaxshi. Sening-cha bu ham mevami?

O'quvchi: konfet meva emas, u o'smaydi. Mevalar o'simlikda o'sadi.

O'qituvchi: to'g'ri, mevalar o'simlikda o'sadi. Yaproq va gullar ham o'simliklarda o'sadi-ku. Ularni mevalardan qanday farqlash kerak? (O'quvchilar javob bera olmaydi). Mayli. Men sizlarga yordam beraman. Keling mevalarni kesib ko'raylik-chi, ichida nimasi bor ekan. Bunda umu-miy muammo bir qancha yakka muammolarga bo'linadi.

Shuning uchun o'quvchilarga mavzu nima uchun bunday nomlanganini tushuntirishda, albatta, undagi asosiy muammoga murojaat qilinadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, muammoli o'qitish jarayonida o'qituvchilar ham, o'quvchilar ham o'zlarining intellektual, jismoniy, ma'naviy imkoniyatlarini o'quv va amaliy muammolarni yechishda doimiy sinovdan o'tkazadilar. Bu esa kelajakda har qanday muammoli vaziyatni oson hal eta oladigan shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari: -T.: "O'qituvchi", 2004.
2. Ishmuhamedov R.J, Yuldashev M.A, "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar". T.: "Nihol", 2013.
3. Tolipova J.O. Pedagogik texnologiyalar – do'stona muhit yaratish omili. -T.: YUNISEF, 2005.